УДК 504.03:338.24

Лепетан Інна Михайлівна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницького національного аграрного
університету
lepetan_inna@i.ua

НЕБЕЗПЕКА, ЗАГРОЗА, РИЗИК: СУТНІСТЬ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ СИСТЕМОЮ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Невід'ємною умовою сталого розвитку України є раціональне використання природних ресурсів, охорона довкілля та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини. Забезпеченню екологічної безпеки все більше приділяється увага у зв'язку із поглибленням екологічної кризи та загостренням інших глобальних проблем. Тому виникає необхідність дослідження й інших понять, що також певною мірою характеризують можливість втрат та настання негативних умов – це загрози, ризики та небезпека.

Метою дослідження є з'ясування основних категорій екологічного характеру та їх взаємозв'язку, таких як «екологічна безпека», «небезпека», «загроза» і «ризик».

Під час дослідження використовувалися метод наукового пізнання, аналіз наукових досліджень визначення основних категорій теорії безпеки, застосовано методи систематизації, порівняння, синтезу та узагальнення при формулюванні та науковому обґрунтуванні результатів дослідження.

У результаті дослідження розглянуто погляди науковців щодо понять «безпека», «екологічна безпека», «ризик», «небезпека», «загроза» та їх взаємозв'язок.

Визначено внутрішні та зовнішні загрози екологічній безпеці підприємства, а також запропоновано авторське бачення взаємозв'язку наведених економічних категорій.

Розкрито основні характеристики, які відрізняють екологічний ризик від інших форм ризиків: антропоцентрична спрямованість екологічного ризику; поліваріантність форм походження екологічного ризику; обмеженість можливості абсолютного визначення екологічного ризику; кумулятивність; субінституційність екологічного ризику.

У статті окреслено вплив сільськогосподарського виробництва на забруднення навколишнього природного середовища (забруднення повітря, виснаження та деградація земельних ресурсів, вичерпність лісових і водних ресурсів) та наведено критерії класифікації екологічного ризику для сільського господарство.

Причинами кризового екологічного становища в аграрній сфері є, насамперед, екстенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва, відсутність нормативно-технічної документації з екологобезпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, а також відсутність ефективно дієвого механізму захисту навколишнього середовища. На мікро- та макрорівнях відсутні об'єктивні та достовірні дані щодо впливу забруднень від здійснення сільськогосподарської діяльності на навколишнє природне середовище за всіма напрямками – атмосферне повітря, земельні, водні та лісові ресурси. Саме тому, з метою оцінки з максимальним ступенем достовірності причини кризової екологічної ситуації як на конкретному агроному підприємстві, так і на рівні держави, а також прийняття ефективних управлінських рішень у частині зменшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, необхідним є вивчення окремих складових екологічної безпеки та ведення екологічного обліку.

Ключові слова: екологія, безпека, небезпека, загроза, ризик, екологічна безпека.

© Лепетан І., 2022

***Lepetan Inna**, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Vinnytsia National Agrarian University.*

Danger, threat, risk: essence and relationship with the ecological safety system of the enterprise

Abstract. An integral condition for the sustainable development of Ukraine is the rational use of natural resources, protection of the natural environment and ensuring the ecological safety of human life. Environmental security is receiving increasing attention due to the deepening environmental crisis and the exacerbation of other global problems. Therefore, there is a need for research and other concepts that also to some extent characterize the possibility of loss and the occurrence of negative conditions - these are threats, risks and dangers.

The purpose of the study is to clarify the main categories of environmental nature and their relationship, such as "environmental safety", "danger", "threat" and "risk".

During the research, the method of scientific knowledge, the analysis of scientific approaches to the definition of the main categories of security theory, and the methods of comparison, systematization, generalization, and synthesis were applied in the formulation and scientific justification of the research results.

The article examines the views of scientists on the concepts of "safety", "environmental safety", "risk", "danger", "threat" and their relationship.

The internal and external threats to the ecological safety of the enterprise are determined, and the author's vision of the interrelation of the given economic categories is offered.

The main characteristics that distinguish environmental risk from other forms of risk are revealed: anthropocentric orientation of ecological risk; polyvariance of forms of origin of ecological risk; limited possibility of absolute determination of environmental risk; cumulative; subinstitutionality of environmental risk.

The article outlines the impact of agricultural production on environmental pollution (air pollution, depletion and degradation of land resources, depletion of forest and water resources) and presents the criteria for classification of environmental risk for agriculture.

The causes of the ecological crisis in the agricultural sector are, first of all, extensive development of agricultural production, lack of regulatory and technical documentation on environmentally friendly technologies of agricultural production, as well as the lack of an effective mechanism for environmental protection. At the micro and macro levels, there are no objective and reliable data on the impact of pollution from agricultural activities on the environment in all areas - air, land, water and forest resources. Therefore, in order to assess with the maximum degree of reliability of the cause of the environmental crisis both at a particular agricultural enterprise and at the state level, as well as effective management decisions to reduce anthropogenic impact on the environment, it is necessary to study certain components of environmental safety and environmental accounting.

Key words: ecology, safety, danger, threat, risk, ecological safety.

Актуальність. Негативний вплив певного набору факторів призводить до виникнення ризиків (економічних, фінансових, екологічних), що в свою чергу вимагає від вітчизняних підприємств постійного вивчення зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Найважливішими цілями в реалізації державної політики у сфері екології є створення працездатного правового механізму для забезпечення екологічної безпеки та поліпшення правозастосування для забезпечення відсутності екологічних правопорушень (Anisimova, Smoliarchuk, Horetska & Butynska, 2021).

У ході теоретичного аналізу дефініції «екологічна безпека» виникає необхідність дослідження й інших понять, що також певною мірою характеризують можливість втрат та настання негативних умов – це загрози, ризики та небезпека.

Слушне вирішення проблеми забезпечення безпеки суб'єктів діяльності прямо залежить від розуміння всіма працівниками, які причетні до цієї діяльності, основного

© Лепетан І., 2022

понятійного апарату, вживаного при її здійсненні. Поняття «безпека», «небезпека», «загроза», «ризик» потребують першочергового уточнення змісту. Крім того, ці поняття взаємозалежні, тобто розкриття сутності одного поняття неможливе без розуміння змісту інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи велику кількість досліджень, присвячених питанням забезпечення екологічної безпеки підприємства, як українські вчені, так і їх зарубіжні колеги не знайшли спільної думки щодо впровадження єдиного понятійного апарату теорії екологічної безпеки підприємства. Питаннями вивчення змісту та сутності понять безпеки, небезпеки, загрози, ризику та їх співвідношенням займалися багато науковців. Серед них слід назвати таких як: В. І. Андрейцев (Андрейцев, 2022), І. В. Замула (Замула, 2010), К. Кондратьєва (Кондратьєва, н.д.), Є. М. Рудніченко (Рудніченко, 2013), Л. Ченчик (Ченчик, 2019), В. М. Заплатинський (Заплатинський, 2012), С. М. Шкарлет (Шкарлет, 2007) та інші.

Мета дослідження. Метою написання статті є з'ясування суті екологічної безпеки та її взаємозв'язку із такими поняттями як «небезпека», «загроза» і «ризик».

Матеріали та методи дослідження. За основу дослідження взято метод наукового пізнання, аналіз наукових досліджень визначення основних категорій теорії безпеки, застосовано методи систематизації, порівняння, синтезу та узагальнення при формулюванні та науковому обґрунтуванні результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. На сьогодні у світовій економіці відбувається посилення глобалізації, що обумовлює загострення проблеми захисту навколишнього середовища від наслідків антропогенної діяльності людства. Сучасна глобальна екологічна криза, яка динамічно прогресує, потребує значної уваги та заходів щодо її подолання (Zamula , Prodanchuk, Kovalchuk, Kolesnikova & Myhalkiv, 2020). У зв'язку з цим і виникає потреба в поглибленому вивченні сутності та складових екологічної безпеки.

Поняття «екологічна безпека» не має наукового визначення, хоча багато науковців займаються дослідженням взаємозв'язків навколишнього природного середовища з суб'єктами підприємницької діяльності. Тому з метою з'ясування сутності поняття «екологічна безпека» розглянемо окремо його складові: «екологія» і «безпека».

Уперше термін «екологія» ввів у науковий обіг німецький біолог, природознавець Е. Геккель. Він дав визначення поняття «екологія» як пізнання економіки природи, одночасне вивчення всіх взаємовідносин живого з органічними та неорганічними компонентами середовища (Білявський, 2002).

Наприкінці XX ст. екологія трактується як комплекс фундаментальних і прикладних дисциплін, головним завданням якого стало збереження життя і цивілізації на планеті, на систему наук про Землю та її оточення, в центрі уваги якої залишаються живі організми, людина (Замула, 2010).

На початку XXI ст. поняття «екологія» почало застосовуватись у політичних програмах, як фактор, що визначає розвиток матеріального виробництва та суспільної культури. В стратегічному плані – це наука про виживання людини та вихід з екологічної кризи, яка набула глобальних масштабів. Таким чином, діяльність суб'єктів господарювання є невіддільною від екології, навколишнього середовища і навпаки.

Щодо трактування поняття «безпека», у науковій літературі відсутній єдиний підхід до його визначення. Існує велика кількість визначень, які, відображаючи різні аспекти сутності безпеки як категорії, різняться за змістом але не суперечать, а доповнюють одне одного.

А. Возженніковий розуміє безпеку як «…стан та міри захищеності суб'єкта від загроз, шкоди, збитків чи зла», при цьому з'являється можливість виокремлення суб'єктів безпеки, однак без подальшої їх конкретизації (Баланда, 2007). О. Бойко О., А. Качинський А., Є. Крихтіна трактують безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» (Баланда, 2007).

Науково узагальнене визначення поняття «безпеки», що є універсальним з точки зору

© Лепетан І., 2022

вибору її об'єкта, є визначення В. Сенчагова: «безпека – це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів» (Шкарлет, 2007).

Н. Нижник, Г. Ситник та В. Білоус характеризують безпеку як «…категорію, що має на меті захист та просування життєвих інтересів людини, суспільства, держави» (Баланда, 2007).

В. Заплатинський (Заплатинський, 2012) наводить таке визначення: «безпека – це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень».

У своїх дослідженнях М.П. Денисенко та С.В. Бреус зазначають, що «безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів на усіх рівнях від особистості до держави від внутрішніх та зовнішніх загроз з урахуванням наявності в достатньому обсязі ресурсів різних видів» (Денисенко & Бреус, н.д.).

Узагальнюючи виокремлені підходи, доцільним вважається зазначити, що як категорія «безпека» трактується як: 1) характеристика стану, як то – відсутність загроз, стабільність, захищеність тощо; 2) спроможність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам; 3) можливість забезпечення умов, в яких перебуває система.

Згідно ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» «Екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей» (Закону України, 1991).

Екологічна безпека, на думку О. С. Заржицького, є комплексним станом певних властивостей навколишнього середовища, які створюються цілеспрямованою діяльністю людей з урахуванням обґрунтованих навантажень антропогенних факторів на довкілля та негативних змін, що відбулися у ньому, і забезпечуються організаційно-правовими, економічними, науково-технічними та іншими засобами і способами збереженості життєдіяльності людини (Заржицький, 2003).

М. І. Малишко, досліджуючи проблеми екологічної безпеки, розглядає її як систему дій, спрямованих на захист життєво необхідних інтересів людини від негативного впливу довкілля та вказує на те, що екологічна безпека є головним питанням екології людини, тому що безпосереднім об'єктом захисту є людина та її економічні інтереси (Малишко, 2008).

На думку А. П. Гетьмана та М. В. Шульги, «екобезпека – категорія соціальна, притаманна людському суспільству, формується в межах суспільних відносин. Зазначена категорія характеризується, по-перше, як вічна цінність людського суспільства, що ґрунтується на певній системі гарантій екологічної безпеки співіснування природи і людини. По-друге, при забезпеченні екологічної безпеки враховуються закони природи, за якими розвиваються екологічні об'єкти. По-третє, екобезпека здійснюється під контролем держави, яка утворює систему спеціальних органів. По-четверте, основною правовою формою є екологічне право як самостійна правова галузь» (Гетьман & Шульга, 2009).

Ґрунтовне визначення поняття екологічної безпеки дає В. І. Андрейцев, стверджуючи, що екологічна безпека як правова категорія є складовою національної та транснаціональної безпеки, тобто такого стану розвитку суспільних правовідносин та відповідних їм правових зв'язків, за якого система правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантує захист права громадян на безпечне довкілля, забезпечує регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршенню стану довкілля, а також іншим наслідкам, небезпечних для життя і здоров'я людини, суспільства і держави, що вимагає чіткої конституціоналізації в чинному законодавстві (Андрейцев, 2002).

О. І. Шкуратов дає визначення змісту екологічної безпеки у сільському господарстві як стану агроекосистем, за якого забезпечується попередження виникненню загрози для здоров'я людини та деградації природних ресурсів і біорізноманіття від можливого

© Лепетан І., 2022

негативного впливу екодеструктивних факторів на довкілля, а також стійкість до екологічних загроз, ризиків (Шкуратов, 2017).

Н. В. Барбашова, вивчаючи правове забезпечення екологічної безпеки у процесі господарської діяльності, пропонує під екологічною безпекою з правової точки зору розуміти: 1) захист здоров'я та життя людини від негативних впливів природного характеру і наслідків техногенної діяльності; 2) захист природних екологічних систем (безпечного стану довкілля, включаючи перетворюючу діяльність людини), шкідливий вплив, який може безпосередньо або опосередковано призвести до негативного впливу на здоров'я і життя, а також умови проживання людей; 3) обов'язкове наукове прогнозування впливу вже наявних технологій, а також таких, що розробляються, на темпи науково-технічного прогресу, дослідження його наслідків для довкілля, тобто для умов проживання майбутніх поколінь (Барбашова , 1999).

Екологічну безпеку підприємства можна розглядати з двох позицій:

1. захищеність людей і довкілля від негативного впливу діяльності підприємства;
2. захищеність підприємства від екологічних загроз.

Виходячи з цього, Л. Черчик виділяє внутрішні та зовнішні загрози екологічній безпеці підприємства (рис. 1) (Черчик, 2019).

Внутрішня екологічна безпека підприємства

— відсутністю суттєвих збитків для навколишнього середовища завдяки використанню еколого-безпечних технологій, застосування екологічно чистого виробництва або використання очисних споруд, які мінімізують негативні впливи;

— відсутністю негативного впливу на здоров'я людей – жителів території, де розміщене підприємство і працівників підприємства;

— дотриманні норм чинного екологічного законодавства та зменшення витрат і втрат від забруднення навколишнього середовища;

— створення на підприємствах безпечних умов праці, забезпечення техніки безпеки;

— можливістю отримання переваг за умови екологобезпечної діяльності (підвищення конкурентоспроможності за рахунок позитивного іміджу, зниження непродуктивних витрат, збільшення прибутків за рахунок вищих цін на екологічно чисту продукцію; підвищення експортного потенціалу).

Зовнішня екологічна безпека підприємства

— наявністю сприятливих природно-кліматичних умов;

— наявністю та доступністю до необхідних природних ресурсів, у тому числі, водних, земельних;

— відсутністю загроз природного та техногенного походження (в тому числі радіаційного, акустичного, іонізуючого, хвильового);

— відсутністю негативного впливу – забруднень, шкідливих відходів, з боку інших суб'єктів;

— наявністю дієвої правової бази та системи управління охороною навколишнього природного середовища;

— дотриманням екологічних нормативів, технічних, санітарно-гігієнічних, будівельних та інших норм і правил, що містять вимоги щодо охорони довкілля.

Рис. 1. Приклади внутрішньої та зовнішньої екологічної безпеки підприємства
Джерело: сформовано автором за (Черчик, 2019)

© Лепетан І., 2022

Досить розповсюдженою є позиція авторів, що поняття безпеки неможливо дослідити без використання її протилежної категорії – небезпеки.

Наявність у господарській діяльності загрози спричинення шкоди перетворює її на шкідливу або небезпечну. Небезпека при цьому розглядається як певна подія, що може призвести до настання якогось нещастя, катастрофи, лиха і т. ін.

До основних екологічних небезпек належать: неврахування наслідків для довкілля у законодавстві; підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі світової економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля; неефективна система управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів; зношення основних засобів у галузях та сферах капіталоємних економік; недієвий контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та недостатній рівень відповідальності за його порушення; обмежене фінансування природоохоронних заходів (Вишневська, Василенко & Охота, 2020).

В основі екологічної небезпеки будь-якої господарської діяльності розглядається присутність екологічного ризику, який може завдати екологічної шкоди (Андрейцев, 2002), тобто будь-якого погіршення стану довкілля внаслідок порушення правових екологічних вимог, та пов’язане з ним зменшення або знищення екологічних майнових чи немайнових благ, включаючи довкілля, здоров’я і життя людини, майно фізичних і юридичних осіб.

Ризик як економічна категорія і як елемент господарської діяльності присутній в інформаційній системі обліку, та проблема ризику набагато складніша і, насамперед, пов’язана з уточненням поняття предмета бухгалтерського обліку в зв’язку з розвитком світової інформаційної економіки, що призводить до зміни економічних відносин (Gutsalenko, Wasilewski, Mulyk & Marchuk, 2018).

Отже, категоріями, що пов’язують між собою стани безпеки і небезпеки є поняття «загроза» та «ризик».

Є.М. Рудніченко трактує дані поняття таким чином: «небезпека – це об’єктивно існуюча реальність, яка може порушити стан рівноваги суб’єктів і призвести до негативних наслідків; загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об’єктивізованого чинника потенційно негативної дії; ризик – це об’єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин)» (Рудніченко, 2013).

Досить часто вчені однаково трактують поняття «загроза» та «ризик», що, на нашу думку, є не доцільним поєднанням. За своєю природою «загроза» є умовами та подіями зовнішнього середовища, а також наслідком неконтрольованого збігу обставин, що сприймаються суб’єктами господарювання як реальність, а також й інші безвихідні обставини, які необхідно усунути або навчитися з ним співіснувати, якщо не можна їм запобігти (Ячменьова, 2007).

І. П. Мігус та С. М. Лаптєв також розрізняють поняття «загроза» та «ризик». Під загрозою вони розуміють певну подію, що впливає на діяльність суб’єктів господарювання, а ризик є результатом впливу загроз на господарську діяльність суб’єктів господарювання (Мігус & Лаптєв, н.д.).

Ключовими обмеженнями, які становлять загрозу національній безпеці та потребують розв’язання, можна назвати: транскордонне забруднення атмосфери й водних ресурсів, глобальне потепління, нестача та зниження якості питної води, знищення родючості продуктивних земель (рис. 2).

Чинне законодавство по-різному трактує визначення поняття «ризик». Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. (Закон України, 2007) під ризиком визнає ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них, що вимірюється у кількісних і якісних показниках. Закон України «Про об’єкти підвищеної

© Лепетан І., 2022

небезпеки» від 18 січня 2001 р. визначає ризик як імовірність виникнення будь-якої небезпечної події протягом певного періоду або за певних обставин (Закон України, 2001).

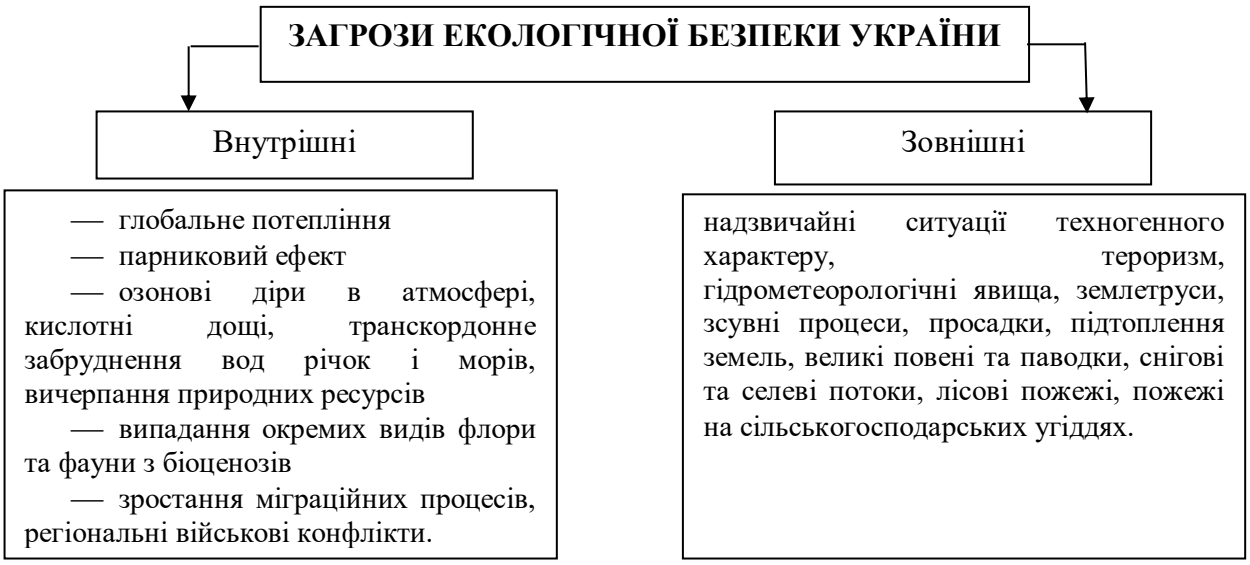

Рис. 2. Загрози екологічної безпеки України
Джерело: сформовано автором

Екологічний ризик відрізняється від інших форм ризиків такими характеристиками як:

1) антропоцентрична спрямованість екологічного ризику, яка виходить із такого тлумачення, що екологічний ризик є, насамперед, ризиком зниження якості навколишнього природного середовища, що справляє негативний вплив на життя та здоров'я людини;

2) поліваріантність форм зародження екологічного ризику визначає можливість його проявлення внаслідок природно-стихійних чинників (повеней, землетрусів, зсувів тощо) та техногенно-антропогенних загроз;

3) обмеженість змоги абсолютного визначення екологічного ризику зумовлена об'єктивною неможливістю повного вивчення проявів екологічних загроз;

4) кумулятивність екологічного ризику внаслідок прояву так званого «ефекту ланцюгової реакції» та «ефекту доміно», за яких певний конкретний чинник екологічного ризику стане результатом реалізації цілої низки інших екологічних ризиків з множинністю негативних наслідків для життя та здоров'я людини та якості довкілля;

5) субінституційність екологічного ризику, яка пов'язана з можливістю його прояву через інші ризики природного та техногенного походження, що зумовлює настання екологічних інцидентів з наслідками технологічних, технічних порушень, правопорушень у галузі охорони праці тощо (Фролов, 2001).

В. І. Андрейцев та М. О. Фролов під екологічним ризиком розуміють установлену обставину, з якою пов'язується виникнення, зміна, припинення правовідносин щодо ведення діяльності з екологічно небезпечними об'єктами, що зумовлює формування і реалізацію правосуб'єктності фізичних, юридичних осіб та держави щодо виявлення, застороги та уникнення загроз природного і техногенного характеру довкіллю, життю і здоров'ю населення та особливого режиму відповідальності за невиконання або неналежне виконання вимог щодо забезпечення екологічної безпеки, у тому числі й випадкове (імовірне) виникнення небезпеки (Андрейцев, 2002)

Визначення екологічного ризику як кількісної міри небезпеки, з точки зору науки екологічного права, є більш ефективним, оскільки надає змогу реалізувати механізм економічної оцінки такої кількісної міри небезпеки для навколишнього природного середовища, здоров'я і життя людей (Краєнова, 2008). Проте, на думку автора, розуміння

© Лепетан І., 2022

дефініції «ризик» як ступеня можливості певної негативної ситуації також відіграє важливу роль, зокрема, у реалізації спеціальних засобів запобігання надзвичайним ситуаціям на техногенних об'єктах, оскільки надає змогу ідентифікувати і класифікувати такі об'єкти за ступенем їх небезпеки.

Відомо, що сільськогосподарське виробництво є одним з найбільших забруднювачів довкілля. Методи його ведення характеризуються екстенсивним використанням природних ресурсів, активним залученням різноманітної техніки та застосуванням хімічних речовин, що справляє негативний вплив на стан навколишнього середовища, життя і здоров'я людей. О. В. Томчук, І. М. Лепетан та Н. Г. Здирко поділяють вплив сільськогосподарської діяльності на довкілля на дві групи: вплив землеробства і тваринництва (Томчук, Лепетан & Здирко, 2018).

Для формування механізму забезпечення екологічної безпеки у сфері сільськогосподарського виробництва К. Кондратьєва наводить наступні критерії класифікації екологічного ризику (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація екологічного ризику для сільського господарства

Вид екологічного ризику	Характеристика
За галуззю сільського господарства, у якій проявляються екологічні ризики	
1. Екологічні ризики у сфері рослинництва	— ризик понадлімітного забруднення навколишнього середовища хімічними речовинами, які використовуються при вирощуванні сільськогосподарських культур; — ризик перевищення гранично допустимого вмісту залишків шкідливих речовин у вирощеній продукції; ризик неконтрольованого поширення ГМО; — ризик для здоров'я споживачів від споживання продукції, виробленої із використанням ГМО; ризик перевищення гранично допустимих рівнів шуму; — ризик понаднормового забруднення ґрунту, водних об'єктів та атмосфери відпрацьованими паливно-мастильними матеріалами внаслідок роботи сільськогосподарської техніки.
2. Екологічні ризики у сфері тваринництва	— ризик понадлімітного забруднення навколишнього середовища шкідливими відходами тваринницьких комплексів; — ризик перевищення допустимих рівнів викидів мікрофлори та вірусів з тваринницьких комплексів; — ризик для споживачів продуктів тваринництва від використання у кормах для птахів і тварин антибіотиків.
За сферою прояву ризику	
1. Ризики зовнішньої екологічної безпеки	проявляються у завданні шкоди навколишньому природному середовищу;
2. Ризики внутрішньої екологічної безпеки	проявляються у завданні шкоди життю і здоров'ю людини через сільськогосподарську продукцію, яку вона споживає.
За масштабом можливих наслідків	
1. Ризики, які несуть загрозу глобальній	ризик неконтрольованого поширення ГМО; ризик забруднення природних об'єктів міжнародного значення;

© Лепетан І., 2022

екологічній безпеці	
2. Ризики, які несуть загрозу національній екологічній безпеці	ризик понадлімітного забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення; ризик перевищення гранично допустимого вмісту залишків шкідливих речовин у вирощеній продукції; ризик для споживачів продуктів тваринництва від використання у кормах для птахів і тварин антибіотиків;
3. Ризики, які несуть загрозу регіональній екологічній безпеці:	ризик понадлімітного забруднення природних ресурсів регіонального значення;
4. Ризики, які несуть загрозу локальній екологічній безпеці	ризик перевищення гранично допустимих рівнів шуму під час роботи сільськогосподарської техніки; ризик перевищення допустимих рівнів викидів мікрофлори та вірусів з тваринницьких комплексів тощо.

Джерело: узагальнено автором за (Кондратьєва, н.д.)

Отже, присутність у господарській діяльності екологічного ризику перетворює її на екологічно небезпечну.

Таким чином поняття «небезпека», «загроза» та «ризик» є взаємопов'язаними поняттями в екологічній діяльності підприємства, а їх відсутність, як економічних категорій, свідчатиме про екологічну безпеку підприємства (рис. 3).

Рис. 3. Взаємозв'язок понять «небезпека», «загроза», «ризик»
Джерело: сформовано автором

Забезпечення екологічної безпеки підприємства відбувається за рахунок уникнення небезпек, подолання наявних загроз та приймання правильних рішень для усунення ризиків. Не менш важливе значення при цьому має екологічна відповідальність. Так, Г. Анісімова та інші науковці у своїх дослідженнях порушують питання сутності та складовим екологічної відповідальності із виділенням окремого інституту екологічної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності (Anisimova, Smoliarchuk, Horetska & Butynska, 2021).

Можна погодитися із думкою вчених, що одним із чинників екологічної відповідальності підприємств є розкриття екологічної інформації у Звіті про управління, який має бути оприлюднення на офіційному сайті підприємства. Водночас, підприємства мають право визначати зміст розділу щодо екологічної діяльності (Syrotenko, Pravdiuk,

© Лепетан І., 2022

Slobodyanik, Holovatska & Skrypko, 2021).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кожне підприємство має на меті отримання прибутку, але невід'ємним атрибутом процесу прийняття управлінських рішень є ризик. Несприятливий розвиток подій, як результат прийняття цих рішень, може спричинити загрозу бізнесу. Небезпека, яка є проявом загроз, призупиняє розвиток підприємства або ж може стати причиною припинення його функціонування.

Дослідження думок провідних науковців у цьому напрямі свідчить, що розглянуті дефініції мають певні схожі риси, але водночас відрізняються ступенем імовірності настання події, негативної за своїми наслідками.

Подальші дослідження потребують розробки комплексу заходів щодо зменшення впливу виявлених головних небезпек, загроз та ризиків на екологічну безпеку підприємництва в Україні.

Література

1. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навчальний та науково-практичний посібник. Київ: Знання-Прес. 2002. 332 с.

2. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. Україна: аспекти праці. 2007. № 1. С. 25-29

3. Барбашова Н. В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності: автореф. дис… канд. юрид. наук: 12.00.06. НАНУ. К., 1999. 18 с.

4. Білявський Г.О., Бутченко Л. І., Навроцький В. М. Основи екології: теорія та практикум: навч. посібник. К.: Лібра, 2002. 352 с.

5. Вишневська О. М., Василенко М. Ю., Охота Н. В. Пріоритетні підходи розвитку глобального світу – екологічна безпека. Modern economics. 2020. № 20. с. 41-46.

6. Гетьмана А. П., Шульги М. В. Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. Закл.: Право, 2009. 328 с.

7. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2001 року. № 2245-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text (дата звернення 17.07.2022).

8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року. № 877-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text (дата звернення 17.07.2022).

9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.09.1991 р. № 1264-XII зі змінами і доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення 17.07.2022

10. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія: дис. …док. екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2010. 498 с.

11. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, 2012. Випуск 5. С. 90-98.

12. Заржицький О. С. Правові аспекти регіональної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. 160 с.

13. Краєнова М. В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико-правові аспекти): моногр. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 439 с.

© Лепетан І., 2022

14. Кондратьєва К. Екологічний ризик в сфері сільськогосподарського виробництва: юридичне поняття та ознаки. URL: https://www.researchgate.net/publication/325763474_Ekologicnij_rizik_v_sferi_silskogospodarskogo_virobnictva_uridicne_ponatta_ta_oznaki

15. Малишко М. І. Екологічне право України: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2008. 383 с.

16. Мігус І. П., Лаптєв С. М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=821

17. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2013. № 25 (1). С. 188-195

18. Соціальна політика та економічна безпека: за заг. ред. Є. І. Крихтіна. Донецьк : Каштан, 2004. 335 с.

19. Фролов М. О. Правові аспекти екологічного ризику : автореф. дис. …канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. 18 с.

20. Черчик Л. Екологічна безпека в системі менеджменту підприємства. Економічний часопис Східноєвропейського університету імені Лесі Українки. 2019. № 1. С. 55-61.

21. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. К. : НАУ, 2007. 436 с.

22. Шкуратов О. І. Сутність екологічної безпеки в аграрному секторі економіки: теоретичні підходи. Агросвіт. 2017. № 15-16. С. 3-10

23. Ячменьова В. М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств: монографія. Сімферополь: Доля, 2007. 523 с.

24. Tomchuk, O., Lepetan, I., Zdyrko, N., Vasa, L. (2018). Environmental activities of agricultural enterprises: accounting and analytical support. Economic Annals-XXI. № 169 (1-2). 77-83.

25. Zamula, I., Prodanchuk, M., Kovalchuk, T., Kolesnikova, O., Myhalkiv, A. (2020). Indicators of ecological condition of natural resources in integrated reporting of the enterprise. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. (6). 180-186.

26. Gutsalenko, L., Wasilewski, M., Mulyk, T., Marchuk, U., Mulyk, Y. (2018). Accounting control of capital investment management: realities of Ukraine and Poland. Economic Annals-XXI. № 170 (3-4). 79-84.

27. Anisimova, H., Smoliarchuk, M., Horetska, Kh., Butynska, R.Ya. (2021). Environmental Offences and Environmental Protection: Theoretical and Applied Aspects. International Journal of Agricultural Extension. № 9. 1-10.

28. Davydenko, N., Wasilewska, N. (2020). Mechanism of financial support of natural capital reproduction. Науковий вісник Львотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць. Вип. 5. С.73 – 82.

29. Syrotenko, N., Pravdiuk, N., Slobodyanik, Y., Holovatska, S., Skrypko, T. (2021). Environmental disclosures in the management report: transparency, responsibility and communication. Independent Journal of Management &Production (IJM&P). Vol. 12. № 3. 187-204

© Лепетан І., 2022

References

1. Andreytsev, V. (2002). The law of environmental safety. Kyiv: Znannia-Press. p. 332.

2. Balanda, A. (2007). Security as a social phenomenon: the discourse of human development. Ukrayina: aspekty pratsi - Ukraine: aspects of work. № 1. 25-29 .

3. Barbashova, N. V. (1999). Legal provision of environmental safety in the process of economic activity: Extended abstract of Candidate's thesis. 12.00.06. Kyiv. P. 18.

4. Bilyavsky, G. O., Butchenko, L. I. & Navrotsky, V. M. (2002). Fundamentals of ecology: theory and workshop. K.: Libra. P.352.

5. Vishnevskaya, O. M., Vasilenko, M. Yu. & Hunting, N. V. (2020). The priority approaches to the development of the global world are environmental security. Modern economics. № 20. 41–46.

6. Hetman, A. P. & Shulga, M. V. (Ed.). (2009). Environmental law of Ukraine. Kh.: Pravo. P. 328.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001). Law of Ukraine "On high-risk objects", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text (Accessed 17 June 2022).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007). Law of Ukraine "On the basic principles of state supervision (control) in the sphere of economic activity" https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text (Accessed 17 June 2022).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Law of Ukraine "On Environmental Protection" https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (Accessed 17 June 2022).

10. Zamula, I. V. (2010). Accounting for environmental activities: theory and methodology: Extended abstract of Doctor's thesis. 08.00.09. Zhytomyr. P. 498.

11. Zaplatinsky, V. M. (2012). Logical-determinant approaches to understanding the concept of "Security". Visnyk Kam″yanets′-Podil′s′koho natsional′noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Fizychne vykhovannya, sport i zdorov″ya lyudyny - Bulletin of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Physical education, sports and human health, Issue 5. 90-98.

12. Zarzhytsky, O. S. (2003). Legal aspects of regional environmental policy. Dnepropetrovsk: Science and Education. P. 160.

13. Kraenova, M. V. (2008). Compensation for damage under environmental legislation of Ukraine (theoretical and legal aspects). K.: Publishing and Printing Center "Kyiv University". P. 439.

14. Kondratieva, K. (n.d.). Ecological risk in the field of agricultural production: legal concept and features. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/325763474_Ekologicnij_rizik_v_sferi_silskogospodarskogo_virobnictva_uridicne_ponatta_ta_oznaki

15. Malyshko, M. I. (2008). Ecological law of Ukraine. Kyiv: Yurydychna Kniga Publishing House. P. 383.

16. Migus, I. P. & Laptev, S.M. (n.d.). The need to distinguish between the concepts of "threat" and "risk" in the diagnosis of economic security of economic entities. Retrieved from https://www.economy.nayka.com.ua / index.php? Operation = 1 & iid = 821

17. Rudnichenko, E. M. (2013). Threat, risk, danger: the essence and relationship with the economic security of the enterprise. Ekonomika. Menedzhment. Pidpryyemnytstvo - Economy. Management. Entrepreneurship. № 25 (1). 188-195.

© Лепетан І., 2022

18. Krykhtin, E. I. (Ed.). (2004). Social policy and economic security. Donetsk: Chestnut. p. 335.

19. Frolov, M. O. (2001). Legal aspects of ecological risk: Extended abstract of Candidate's thesis. 12.00.06. K.: KNU. T. Shevchenko. P. 18.

20. Cherchyk, L. (2019). Environmental safety in the management system of the enterprise. Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys′koho universytetu imeni Lesi Ukrayinky - Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European University. № 1. 55–61.

21. Shkarlet, S. M. (2007). Economic security of the enterprise: innovative aspect. K.: NAU. P. 436.

22. Shkuratov, O. I. (2017). The essence of environmental safety in the agricultural sector of the economy: theoretical approaches. Ahrosvit - Agrosvit. № 15-16. 3-10.

23. Yachmenyova, V.M. (2007). Identification of sustainability of industrial enterprises. Simferopol: Dolya.

24. Tomchuk, O., Lepetan, I., Zdyrko, N. & Vasa, L. (2018). Environmental activities of agricultural enterprises: accounting and analytical support. Ekonomichnyy chasopys-XXI - Economic Annals-XXI. № 169 (1-2). 77-83.

25. Zamula, I., Prodanchuk, M., Kovalchuk, T., Kolesnikova, O and Myhalkiv, A. (2020). Indicators of ecological condition of natural resources in integrated reporting of the enterprise. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. № 6. 180-186.

26. Gutsalenko, L., Wasilewski, M., Mulyk, T., Marchuk, U. and Mulyk, Y. (2018). Accounting control of capital investment management: realities of Ukraine and Poland. Economic Annals-XXI. № 170 (3-4). 79-84.

27. Anisimova, H., Smoliarchuk, M., Horetska, Kh. and Butynska, R.Ya. (2021). Environmental Offences and Environmental Protection: Theoretical and Applied Aspects. International Journal of Agricultural Extension. № 9. 1-10.

28. Davydenko, Nadiia, Wasilewska, Natalia (2021). Mechanism of financial support of natural capital reproduction. Naukovy`j visny`k L`otnoyi akademiyi. Seriya: Ekonomika, menedzhment ta pravo: zbirny`k naukovy`x pracz`. №. 5. 73 – 82.

29. Syrotenko, N., Pravdiuk, N., Slobodyanik, Y., Holovatska, S.and Skrypko, T. (2021). Environmental disclosures in the management report: transparency, responsibility and communication. Independent Journal of Management &Production (IJM&P). Vol. 12, № 3. 187-204.

Стаття надійшла до редакції 20. 07. 2022 р.

© Лепетан І., 2022